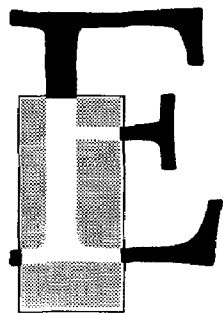

JOSEP MARIA BALAGUER

UN ASPECTE DEL PROCÉS DE
MODERNITZACIÓ DE LA
LITERATURA CATALANA EN EL
PRIMER TERÇ DE SEGLE

El 1892, Jaume Brossa publicava un article, «Viure del passat», la citació del qual ha esdevingut un tòpic en els estudis de literatura catalana contemporània. S'hi exposa tot un programa que implica una ruptura amb les actituds característiques de la Renaixença; per aquesta raó hi veiem un dels indicis que ens permet de detectar el sorgiment d'un moviment sociocultural que etiquetem amb el terme Modernisme. Però la importància que atribuïm, des del present, a aquesta actitud no és només pel que té de canvi respecte de les anteriors, sinó perquè tendim a veure en aquesta mena de propostes l'inici d'una cultura catalana, per tant d'una literatura, concebudes en termes moderns. El que ens ho fa veure així és el fet que insereix la pràctica de la literatura en un àmbit més ampli, en la cultura concebuda en termes de cultura nacional i la seva possible construcció es lliga a les transformacions de la societat i a la necessitat d'acabar relacionant tot el procés amb una política. Així dirà Brossa:

Com més s'esmeni el particular, més perfecte surt el general. Per tant, més farà Catalunya amb educació pròpia, amb civilització seva, que no anant a remolc d'altres agrupacions. D'aquesta diferenciació en l'ensenyança, en la literatura, en l'art, en vindria un concepte de la política que seria un compendi de totes les aspiracions i que, anant aparellat amb el moviment sociològic europeu, en resultaria una força latent, ben preparada per a quan vinguéss

l'instant a propòsit en què tots els Estats contemporanis sofreixin l'evolució que estem esperant (Brossa 1892: 262).

Fins a un cert punt, el que en el text es proposa com una estratègia a seguir s'anirà convertint en una realitat. D'una manera diferent a com Brossa ho pensava o ho hagués volgut, amb uns protagonistes sovint diferents, però és l'acompliment, dintre d'uns certs límits, de l'estratègia proposada per Brossa, el que fa que encara en parlem avui. El procés que segueix la cultura catalana en el primer terç de segle tendeix a ser una certa concreció d'aquest programa i per això no és estrany que en la seva anàlisi privilegiem l'eix de modernització. En definitiva el procés de desenvolupament de la literatura catalana al llarg d'aquest període va lligat, i això és el que el fa possible, al més global de la cultura catalana i aquest és indestruïble del desenvolupament del catalanisme polític i del tipus de transformacions socials i econòmiques que es produiran en aquesta societat al llarg del període. Aquest procés de modernització passa per tres fases, que són les que en certa manera hi ha insinuades en el text de Brossa:

1.- Una primera, la que tendim a aixopugar sota el concepte de Modernisme, en què l'art i la literatura són instruments que es privilegien, com a factors de construcció d'una cultura nacional i alhora de transformació de la societat. A través d'aquests instruments caldrà una delimitació, una diferenciació d'aquesta cultura respecte de les altres a través d'una síntesi entre la recerca d'un caràcter específic i els corrents de la modernitat artística. En la mesura que aquesta fase de l'estratègia comença a tocar sostre, un sector del catalanisme es fa polític i troba unes bases socials disposades a donar-li recolzament, en el context de la crisi de finals de segle, s'entra en una nova fase d'articulació entre política i cultura. De les diverses formes possibles d'aquest lligam se n'acabarà concretant una que serà la que imposarà les formes precises de la segona fase d'aquest procés.

2.- És aquesta segona fase de l'estratègia la que tendim a identificar amb el Noucentisme. A través d'ella es fa possible superar els límits en el procés de creació d'una infraestructura cultural moderna amb què ha tocat el Modernisme. La progressiva presa del poder per una de les forces polítiques del catalanisme, la Lliga, dona uns instruments per realitzar aquest projecte. Això permet la creació d'una infraestructura pròpia d'allò que coneixem com alta cultura i, per altra banda, implica una redefinició de les funcions que l'art i la literatura han de complir en aquest procés. La manera de concretar l'estratègia modernitzadora en aquesta fase farà aigües amb la crisi del Noucentisme i la Dictadura de Primo de Rivera. Aquest darrer fet és obvi que actua en contra del procés, però no l'atura. La funció substitutòria que adquireix la cultura la situa en el centre d'una tensió entre possibilitats modernitzadores i de regressió a fases anteriors.

3.— Els anys 30 suposen el màxim nivell en aquest procés de modernització, un nivell mesurable a partir de diversos factors:

A.— El grau d'autoreconeixement de la societat catalana com a nacional.

B.— En la mesura en què aquest autoreconeixement té un element clau en la llengua i, per tant, en la literatura i la cultura que produeixen en ella, s'afavoreix un procés de diversificació dels models. Si aquesta diversificació depèn de la diversitat d'opcions ideològiques i de la cultura que se senten aixoplugades sota el concepte societat catalana, també està en relació a l'estratificació cultural que podem observar en aquesta societat en els anys 30.

C.— Aquestes condicions abans descrites donen lloc, pel que fa a la literatura, a un fenomen propi de les cultures que són nacionals *de facto*: ser escriptor a Catalunya implica ser-ho en català.

Quan en el text que citava al principi, Brossa parlava de Catalunya segurament s'hi referia en un sentit estricte. Quan jo he descrit de manera sumària una possible periodització del procés, em referia també al mateix àmbit geogràfic i social. Això vol dir que els diferents protagonistes i dissenyadors de les estratègies que han dut a la situació en què es troba la cultura catalana en els 30 les han pensades, si més no en principi, per a aquest territori. Ha estat així precisament perquè s'han construït lligades a un procés de transformació política que es volia real i possible i, per tant, pragmàticament relacionades amb unes condicions molt determinades, però també perquè les condicions que s'han donat en aquest àmbit geogràfic les han fetes possibles. Això no vol dir que els escriptors no hagin pensat sempre al llarg d'aquest procés que en ser-ho d'una determinada llengua pertanyien a una literatura i en definitiva a una cultura catalanes que són les pròpies de l'àmbit geogràfic i social d'aquesta llengua. Tampoc vol dir que les opcions polítiques i ideològiques en què s'ha anat diversificant el catalanisme no s'hagin plantejat com construir una societat nacional que tendeixi a coincidir amb el domini lingüístic.

Tanmateix, arribats els 30 hi ha una de les variables a avaluar en aquest procés de modernització que no s'ha acabat de resoldre, no vull dir que no ho estigui teòricament, sinó que no ho està en la pràctica: la relació de la literatura i la cultura catalanes amb el seu territori i per tant amb el conjunt de ciutadans que l'habiten i la societat que els articula. Dit de manera gràfica i directa: si la pràctica totalitat dels ciutadans il·lustrats de Catalunya reconeixen Ausiàs March i Lluïll com a clàssics propis, només una petita minoria dels seus equivalents del País Valencià i les Illes coneixen Carner i estan en condicions de sentir-lo com un escriptor propi. I mirat un altre cop al revés, els ciutadans més o menys il·lustrats de Catalunya coneixen poc i segurament senten poc seus els escriptors coetanis del País Valencià i les Illes. Tot plegat indica que si el procés de modernització de la literatura catalana ha anat lligat al de desenvolupament i diversi-

ficació del catalanisme polític, en la mesura que aquest no ha aconseguit articular un projecte que s'hagi pogut dur a la pràctica per al conjunt del territori on aquesta literatura pretén d'existir, aquest procés té una falla a resoldre. Si la Barcelona dels 30 culturalment es troba molt lluny de ser París, el triangle Barcelona-Mallorca-València encara està més lluny de qualsevol equivalència amb el que formen Berlín-Viena-Praga (sic).

Tanmateix, arribats els anys 30, es donen algunes condicions que permeten concebre algunes esperances, si no sobre la resolució immediata del problema, sí per encarrilar-lo. És a dir, es poden posar les bases per a entrar en una quarta fase del procés, la que tendís a resoldre aquest factor que és el menys «modernitzat». No es tracta només que ho pugui afavorir el nou context polític, hi ha d'altres fets que hi poden col·laborar. En un simposi dedicat a Carles Salvador, n'hi ha un que podem subratllar. La modernització literària que els homes de la seva generació han iniciat, lligada al desenvolupament del valencianisme polític, i el tipus de modernització que tendeix en el nivell literari no només a partir de la premissa de la unitat de l'idioma i de la seva literatura, sinó d'una concepció integrada de la cultura, cosa que vol dir aprofitar el desenvolupament literari del Principat per tal d'inserir la seva producció literària en un àmbit nacional amb totes les seves conseqüències i a plantejar paral·lelament unes propostes de valencianisme polític que són conseqüents amb les seves opcions culturals. Però, a més, es dona una altra condició que és molt important: aquest tipus de plantejaments ha començat a donar els seus fruits en dos nivells claus. En primer lloc, el tipus de literatura produïda comença a ser homologable, tant des del punt de vista dels models, com des del punt de vista de la qualitat, i ho és gràcies als mateixos plantejaments de partida. En segon lloc, pel que fa al nivell polític, aquest valencianisme comença a donar símptomes de penetració real en la societat valenciana. L'estudi d'aquestes qüestions comença a tenir una certa bibliografia i en part aquest simposi s'hi dedica, però a mi no se m'ha demanat que en parli. Per això proposo un altre tipus d'exercici, una mena d'estudi que no està fet i està lluny de tenir cap mena de bibliografia, el de l'anàlisi d'aquest procés de confluència, des del Principat. Un projecte d'investigació d'aquestes característiques hauria d'analitzar des de les opcions polítiques que es plantegen, fins a la visió que la crítica catalana dona dels escriptors valencians, passant per les connexions polítiques, literàries i culturals, entre personalitats i grups. Aprofito aquest simposi per llançar la proposta, però com que no es tracta de tirar la pedra i amagar la mà, voldria fer una petitíssima contribució a aquest estudi. Es tracta de veure com els escriptors del Principat, al llarg d'aquest procés de creació d'un espai literari català que protagonitzen durant el primer terç de segle, integren en les seves anàlisis o en la seva crítica els escriptors que no són del Principat en la seva visió de conjunt de la literatura catalana. Per raons d'operativitat ens centrarem en un gènere, la poesia, i en uns textos crítics seleccionats per la seva representativitat, en el

sentit que són un reflex dels valors literaris que s'intenten d'imposar en algunes de les fases que abans descrivíem i, sovint alhora, contribueixen de manera important a la fixació i supervivència d'aquests valors que reflecteixen.

Un primer exemple que, malgrat resultar força tardà, mostra alguns dels problemes inherents a l'estratègia de la primera fase que he indicat anteriorment el trobem en l'*Antologia de poetes catalans d'avui* que publica el 1913 la Biblioteca Popular de L'Avenç. Els editors declaren que el llibre ve a respondre a la necessitat de disposar d'una antologia «on pogués trobar-se comprès el major nombre de poetes vivents possible, on es poguessin estudiar els diversos corrents que han guiat per un espai de quaranta anys la poesia catalana».

L'antologia no té cap voluntat de seleccionar a partir d'uns criteris el conjunt de la producció poètica, sinó més aviat donar-nos un inventari en què tothom surti representat, sigui un poeta ocasional o un poeta consagrat, jove o vell. I, al costat de la diversitat d'opcions que travessen la poesia catalana, una de les coses que es pretén mostrar és la diversitat geogràfica de les seves aportacions:

Vénen a unir-se als poetes de la ciutat de Catalunya els que fora de Barcelona glateixen pel mateix amor de la llengua pròpia. Així un poeta canta aquella màgica catedral de Girona, i un altre les roques altives de Montserrat; el Rosselló hi porta la frescor de les seves valls, cimejades per la cresteria del Canigó; Mallorca, terra fecunda de poetes preclars, hi duu el seu geni inestroncable; tres poetes joves hi vénen a cor, de les hortes de València d'aquella terra tan plena encara de l'estre desaparegut d'en Teodor Llorente.

La pervivència, encara, d'una certa idea del caràcter com a producte de la terra que es reflecteix en la literatura i així aquesta contribueix a la configuració dels trets de la nació, explica la consideració de la diversitat territorial en les aportacions a la literatura catalana comuna. Un tipus de territorialització que no implica només la consideració de la diversitat entre el País Valencià, les Illes i el Principat, sinó que arriba a considerar la dimensió diguem-ne comarcal dins del Principat. Però això és així per una altra raó: la voluntat de mostrar com la producció literària catalana no és conseqüència de l'acció d'uns lletraferits de Barcelona, sinó que respon a la manifestació d'un esperit i d'una voluntat col·lectiva de construcció cultural.

No hi ha, per tant, cap criteri de selecció i que prioritzi unes línies en funció d'uns valors estètics i/o ideològics. Així l'antologia s'organitza per ordre alfabètic d'autors i cadascun hi publica un poema, molt possiblement seleccionat per ell mateix. Per aquesta via apareixeran tres poetes valencians: Miquel Duran i Tortajada, Daniel Martínez Ferrando i Jacint Maria Mustieles. Al costat dels mallorquins: Alcover, Alomar, Costa i Llobera, Miquel Ferrà, Miquel S. Oliver, Llorenç Riber, Maria Antònia Salvà. També els rossellonesos, Pau Berga i Josep Sebastià Pons, i l'alguerès Ramon Clavellet.

Com deia, pel fet de ser molt tardana, reflecteix més les contradiccions de la primera fase de l'estratègia que no pas les seves virtuts i ho fa en un nivell que mostra algunes de les coses que els que duren a terme la segona fase del procés intentaran de combatre.

Un reflex dels canvis produïts ja quan aquesta antologia ha aparegut i fins i tot de la seva consolidació ens el dona una altra antologia, la d'Alexandre Plana. El llibre representa una síntesi interessant entre unes concepcions de base modernista i el sistema de valors i la interpretació de la poesia catalana moderna que ha imposat el Noucentisme, en part d'Ors, però sobretot Carner. Així Plana concep la poesia com a expressió del caràcter o de la «fesomia íntima» d'un poble. Això explica que vegi l'inici de la poesia catalana moderna en el moment en què es fa el pas d'una poesia «externa», a una poesia subjectiva, ja que la poesia és «la veu del món interior». És concebuda així que pot expressar la particular manera de ser de la nació, quan el poeta posa en contacte aquesta subjectivitat amb el paisatge. Però, alhora, concebuda així, la situa en les línies de força que està seguint la poesia a Europa: la tendència a identificar poesia amb lírica i aquesta amb una forma o altra d'expressió de les interrelacions jo-realitat.

L'anàlisi quedarà complementada explícitament amb De Sanctis:

Ha dit De Sanctis que no hi ha poesia on no hi ha consciència, on no hi ha una fe en un món polític, religiós, moral social, perquè el fonament del poeta és l'home. Així les arrels del desvetllament de la nostra poesia coincideixen amb les primeres estretituds de la raça per a recobrar-se a si mateixa, per a reprendre la seva fesomia i infondre la vella energia en la seva voluntat (pàg. VIII).

Aquí és on el lligam amb el sistema de valors imposat pel Noucentisme ja comença a aparèixer. Així, l'entrada en la poesia moderna implica el pas d'una poesia «externa» a una poesia íntima en paral·lel al sorgiment i articulació del catalanisme polític, per tant d'una vida política i social específicament catalana. Igual que pren forma una consciència política pren forma una poesia conscient:

En l'evolució de la lírica catalana veiem nosaltres un moviment de la inconsciència a la consciència, de l'instint a la cultura, de la imaginació donada a tots els vents a una ordenació –reflexiva en un grau variable– dels conceptes: les imatges de les coses (pàg. XII).

Així l'inici de la poesia catalana moderna se situa en Maragall tot fent d'aquest poeta una determinada lectura:

Al deixar de banda la producció anterior, no ha estat per creure-la ja caduca, sinó per creure que entre ella i l'aparició d'En Maragall hi ha un espai visible, net i remarcable, com un límit (pàg. V).

En Maragall representa un moment gloriós de transició: ell, qui era un teoritzador de la inconsciència, fou en les seves obres més pures un poeta conscient. En 'La vaca cega', en 'El comte Arnau', en 'Haydé', en la 'Glosa'. En Maragall no és dominat per la força del verb, sinó que expressa clarament lo clarament imaginat (pàg. XII).

La concepció de Plana sobre els lligams poesia-poble farà que una antologia de la poesia catalana actual hagi de cercar el que aquesta poesia mostra d'específic, allò que la diferencia de les produïdes per altres comunitats, sobretot les més pròximes:

L'amor i el sentiment de la natura són els dos eixos a l'entorn dels quals la nostra poesia gira com el lirisme de tots els pobles, però amb la característica de part nostra de que l'amor és sentit com una força lligada a les altres forces del món i no pas com una força diversa, ben diferent de la lírica castellana (pàgs. XIII-XIV).

La moderna poesia catalana seguint el moviment que des de la meitat del segle darrer, s'inicià en les terres llatines, no allunya mai l'expressió dels sentiments individuals del sentiment de la natura que a tots domina. Tots els nostres poetes senten unida a les seves emocions la visió de la terra, visió gairebé sempre tranquil·la i fecunda. L'orientació d'un pur classicisme trobarà en tot temps la més segura via en aquesta influència dominant del paisatge en els nostres poetes (pàg. XV).

Per això si per classicisme haguéssim d'entendre imitació de la lírica llatina en el que té d'imitable —com l'ús d'adjectius i l'abundor i mena de metàfores— poques senyals de classicisme trobaríem en la moderna poesia catalana, la qual més aviat s'és inclinada a beure en la contemplació directa de la nostra natura. El sentit de la nostra raça és el d'un realisme que té les arrels ben fondes en el seny i la madurada experiència de cada dia (pàg. XXI).

Per això, tant models parnassians, com estrictament simbolistes, seran vistos com a forans. No només perquè ho siguin de fet, sinó perquè no es corresponen a aquest «sentit de la nostra raça». La combinació d'aquest sentit amb la plena consciència comença amb Maragall i arribarà amb Carner al seu punt culminant, però a través dels «poetes de Mallorca»:

Els poetes de Mallorca, i més que tots En Costa i Llobera, tenen per la poesia catalana la significació inmensa d'ésser els poetes de la claror: ensenyen a fer de la poesia una síntesi de tots els estats d'esperit i de les visions tingudes, en lloc de deixar un estat espiritual en estrofes llanguides o una visió en un seguit desordenat d'exclamacions pomposes (pàg. XII).

[...] d'En Maragall ençà, la poesia catalana comença a tenir una vida lliure, i sense caure en la mortal fredor de l'art per l'art, se desenrotlla en un corrent vitalíssim que deixa enrera les altres corrents de la nostra cultura. Des d'En Maragall fins al Carner del *Verger de les galanies*, la lírica nostra lluita amb totes les boires que l'ofeguen, mentre una nova claror va neixent per a ella amb una dolça i lenta gravetat (pàg. X).

Pel que ara ens interessa, subratllem com en l'esquema interpretatiu ha aparegut la funció clau dels poetes de Mallorca, allò que Carner i d'Ors han fixat sota el concepte d'Escola Mallorquina; un concepte del qual, a partir de la seva formulació prèvia lligada a determinats sectors del modernisme, d'Ors i Carner s'han apropiat, tot omplint-lo bàsicament de dos noms: Costa i Alcover. Com ha estat remarcat (Castellanos 1986: 325-329) el concepte, en el moment en què se n'apropien, té una clara funció estéticoideològica. A la pràctica serveix per a fixar uns precedents i uns models que justifiquin unes propostes d'una poesia catalana que respongui als plantejaments del Noucentisme amb arrels en la pròpia tradició, per tant allunyant-se de plantejaments de base parnassiana i simbolista. Però l'ús del terme té una altra finalitat: és una manera d'integrar a una literatura catalana comuna, a partir del reconeixement d'una certa especificitat, la literatura i en concret la poesia produïda a les Illes.

Al costat d'aquesta caracterització específica que implica uns trets unitaris en la poesia catalana, per a Plana, una antologia haurà de mostrar el pas del que ha estat el XIX al XX. I si aquell s'ha caracteritzat per la uniformitat, caldrà veure com la poesia moderna es caracteritza per la diversitat dins d'un esperit únic.

Quan aquests criteris s'apliquen a la selecció del material, observem que el de la diversitat ja no té a veure, com en l'antologia de *L'Avenç*, amb territorialitat, precisament, una de les coses que ha volgut combatre el Noucentisme en la seva estratègia de creació d'una cultura nacional moderna, que passa, entre d'altres coses, per donar a la literatura la funció d'unificació de l'idioma. Així es produeix un fenomen significatiu: desapareixen els poetes valencians, ja no cal dir els rossellonesos i algueresos, i es mantenen exactament els mateixos poetes mallorquins de l'antologia de «L'Avenç». Això mostra un fenomen que tendirà a perpetuar-se en els esquemes interpretatius de la poesia catalana: el fet que Carner, a través dels contactes directes i la seva interpretació de determinats poetes mallorquins, en el procés d'elaboració d'uns models poètics propis, forgés el concepte d'Escola Mallorquina com una mena de nucli autònom dins d'una literatura catalana comuna, reserva als poetes de les Illes un espai, compleixin o no determinats criteris de valor que l'antòleg o l'estudiós vulgui privilegiar en el seu estudi. En canvi pel fet, entre d'altres coses, que la poesia de València coetània no era útil per a l'elaboració d'aquell model, resta al marge d'aquestes interpretacions.

Un tercer text que és interessant de tenir en compte és el llibre pòstum de Folguera *Les noves valors de la poesia catalana* (1919). Entre aquest i l'antologia de Plana hi ha

diferències en la concepció de la literatura, que es trasllueixen, per exemple, en l'eliminació de la idea de la poesia com a manifestació de la manera d'ésser d'un poble, i diferències a causa del moment. Però també n'hi ha de derivades de la seva funció. No es tracta només que el text de Folguera no sigui una antologia, sinó que a més pretén una altra cosa.

El que es proposa l'estudi és mostrar el que aporten els poetes catalans a la poesia universal o el que per al cas, en el sentit en què ho diu Folguera, és el mateix, les coincidències que es donen entre determinats trets d'aquests poetes i el que ell ha detectat com a característic del que denomina postsimbolisme. Hem passat de l'anàlisi del que és específic, a l'anàlisi del que és comú amb el que ell considera les línies de força de la novetat a la poesia europea, bàsicament la francesa del moment. Això no treu que Folguera no cregui que una caracterització de la poesia catalana no hagi de tendir a mostrar els trets específics, tot i que explicats d'una manera diferent a com ho feia Plana. I, a la pràctica, això hi apareix en la caracterització de Carner, per exemple, però aquesta no és la finalitat del seu estudi. La finalitat, com advertia, és realitzar una tasca que Plana proposa uns anys després de la seva *Antologia*, plenament conscient que aquesta tenia una altra funció:

És arribat el moment d'una primera revisió de valors, revisió provisional, en el sentit de reaccionar contra la nostra sentimentalitat, de fer un esforç per conèixer millor la nostra posició en el món. No som encara arribats a un grau de cultura prou alt per fer una integral i exacta revisió. Solament podem ara prendre l'obra que abans de nosaltres és realitzada, i sotmetre-la a les noves valors que acceptem avui dia. Cal no avergonyir-nos de si molta cosa que havíem enlairat ha d'ésser posat en un nivell inferior, si algunes de les valors que ja no gosàvem discutir han d'ésser negades (1915: 4).¹

Si a l'*Antologia*, entre d'altres coses, calia mostrar l'especificitat de la poesia catalana, ara la revisió hauria de permetre de situar-la en relació a la poesia europea i això és el que farà Folguera. En part, ve d'aquí que el seu llibret acabi convertint-se en la podada més dràstica a la poesia catalana des del sorgiment del Noucentisme: la seva funció és assenyalar el procés de confluència de la poesia catalana amb la poesia europea.

De l'acceptació de l'esquema interpretatiu de l'evolució de la poesia catalana fixat a partir de Carner i dels objectius de l'estudi, resultarà que els mallorquins han d'aparèixer no com a exponent del que vol subratllar l'antòleg, sinó en l'explicació del procés històric que ha permès l'aparició d'aquestes noves valors. Tanmateix, aplicat així, el concepte d'Escola Mallorquina ja ha perdut la funció estéticoideològica que tenia en els seus orígens i ara es vol aplicar amb una funció històrica i això planteja un problema. No hi ha gaire coses en comú literàriament entre els noms que l'han anat

(1) Resulta, si més no força casual, que la primera vegada que Folguera fa referència al que acabarà sent el llibre és en una carta al seu amic Claudi Rodamilans del 23 de desembre de 1915 en què li anuncia una conferència que ha de fer a l'Ateneu Barcelonès sobre *Les noves valors de la poesia catalana*. (Folguera 1931: 51)

configurant i, a més, a Mallorca han sorgit seguidors, en grau diferent, d'aquests caps de brot, que molt aviat es mostren com una progressiva degradació dels models originals, simples epígons units per la voluntat de crear una literatura en català a Mallorca que sigui continuïtat del que l'obra, sobretot, de Costa i Alcover ha fixat. Folguera ho resol de manera bastant intel·ligent: bandeja el terme i parla de «l'aportació mallorquina». Tanmateix això ho pot fer gràcies a una de les restriccions del seu estudi: només tracta la poesia catalana del Principat, òbviament perquè és l'única que, segons el seu criteri, està aportant nous valors; d'aquí que li calgui només tractar de la incidència que els mallorquins han tingut sobre la poesia que s'ha fet en el Principat i la que pot tenir en el present. És des d'aquest punt de vista que apareix la poesia de Mallorca a *Les noves valors...*, i aleshores aquella producció que, en un moment determinat, pogué incidir a través de Costa apareix inutilitzada. Des de la poesia del canonge el gènere ha seguit a Mallorca una progressiva romantització, per tant, una camí autònom que la separa de la poesia catalana. Així, ja no hi ha escola perquè no es comparteixen unes mínimes característiques comunes i és un error, per a Folguera, mantenir la idea que existeixen i remetre-les a l'obra de Costa:

La rigurosa dignitat de la forma vingué en 1897 a la poesia catalana per un poeta mallorquí, abans no fos efectiva la influència parnassiana. Aquest poeta fou Miquel Costa i Llobera. Des d'aleshores s'ha vingut parlant de l'aportació mallorquina a la nostra poesia com una contribució periòdica de poetes que tenen el pur sentit de la forma. Caldrà, no obstant, desfer l'error d'aquesta suposició. Els poetes de Mallorca formen una cadena en la qual cada anella és d'un metall distint, que tot assemblant-se al de l'anella anterior, es desassembla absolutament de la primera. La voluntat de la forma que era característica de la poesia de Mn. Costa i Llobera, és en la de Joan Alcover el do de la forma i en la de Gabriel Alomar n'és únicament el so. Miquel dels Sants Oliver juga amb els consonants més modèlics. En Maria Antònia Salvà, la forma, precisant-se més cap a la música, és ingenuïtat. En Llorenç Riber ja esdevé voluptuosa. Cada forma assemblant-se, a l'anterior per aquella gràcia nadiua de la modalitat mallorquina, va seguint una visible davallada d'estructura, de la voluntat passa al do, després al so, més enllà al joc, del joc a la ingenuïtat, de la ingenuïtat a l'esplai voluptuós. Ço que era una admirable voluntat d'estructura és ara una voluptuositat que ofereix símptomes de convertir-se en vici en els poetes joveníssims que ens han vingut ara de l'Illa d'Or (pàg. 45).

Folguera ha assumit el plantejament carnerià de la importància de Costa, com a exponent previ a l'aparició de qualsevol influència parnassiana, en el procés d'una voluntat de forma i d'una actitud «clàssica» davant de la realitat que és la que acabaria justificant com a catalana un model de poesia que el Noucentisme està contribuint a crear. Tanmateix, per a ell, allò que caracteritzaria la poesia mallorquina seria un procés

d'allunyament d'aquell model original. Com que els valencians en aquest esquema interpretatiu del procés històric no han incidit i Folguera no considera que aportin cap nova valor aquí no apareixeran. Però això no vol dir que Folguera no en parli en d'altres bandes i a través d'això no mostri la consciència explícita del problema que implica la situació d'aquesta poesia. Així, en una ressenya que dedica a *Visions de l'horta* de Daniel Martínez Ferrando, dirà:

Un màgic relliscar d'ocells en l'horta/saluda el primer raig de sol naixent. Amb aquests dos versos simbòlics diu Daniel Martínez Ferrando tot el despertar de València? Aquesta, s'incorpora amb cants al renaixement nacional de Catalunya. L'afalac de la música de mots desencisa la bella adormida. Una mica torbat ja per les melodies de Querol i de Llorente, l'embruixament es va desfent, com una boira, sota el cant delicat dels nous poetes. Ahir era L'Eduard L. Chavarri. Més ençà En Duran i Tortajada. Altres d'aquí poc aniran fent la sonada meravellosa. Els noms creixen de mica en mica, però queden i són forts perquè llur vida és lògica com el caure d'una pedra. Però llur existència ens diu en lliçó: si volen cantar i remoure València han d'anar a cercar l'ànima del poble, per amagada que sigui. Cal que furguin fins que trobin sang. La tasca dels poetes a València és avui per avui una mica dura. De tots costats sentiran la veu temptadora de les sirenes –sirenes que podríem anomenar simbolisme, o sentimentalisme, o classicisme o maragallisme, diguint-ho com vulguin. Ara com ara, l'obra dels poetes valencians deu fugir de tot absolut objecte literari. Ha de tenir una finalitat bàrbarament sentimental, colorida i pintoresca. Ha de ser una obra en pugna amb la generació de demà. Els actuals poetes de València han de tenir l'abnegació de convertir-se conscientment en uns negadors de la pròpia sensibilitat, o millor encara, en uns barroers de la pròpia sensibilitat, com si cantessin amb les cinc égies dels sentits desbocades.

És un xic dur que diguem això que sembla i és la negació de nosaltres mateixos, encara que en el fons podríem també aduir uns paradoxals raons de sensibilitat. És potser una feblesa nostra l'avantposar l'objecte patriòtic de la poesia valenciana a l'objecte literari. Però no hi podem fer més. Preferim les concessions localistes i els esclats melodramàtics i les tirallongues sentimentals d'una poesia destinada a efectes d'agitació ètnica immediata, a un corrent literari que no passa més enllà del simbolisme francès quan no s'atura al floralisme castellà de la Fiesta de Aranjuez. No hi fa res que s'agiti el basal infecte del colorisme regional, mentre això es faci amb una certa decència literària, car si no es fa així podrem traspasar als poetes valencians l'acusació d'onanisme literari que un crític ens llançava a nosaltres en un moment apassionat (Folguera 1920: 47-49).

Mentre Folguera formula per a la poesia catalana una expressió deslligada de tota finalitat extrapoètica, en part, a causa del grau de concreció a què ha arribat el programa d'articulació política-cultura del Noucentisme, en la mesura en què el País Valencià no

reflecteix aquesta mateixa situació retrotreu l'estratègia a seguir a una fase anterior a la que és pròpia de la cultura del Principat. Però, a més, en la seva proposta hi ha d'altres arguments: la via de modernització estètica que reflecteix en aquests moments la poesia al País Valencià ha estat la rebutjada pel Noucentisme, i el 1916 l'adopció d'una parafernàlia més o menys en la tradició del simbolisme del tombant de segle ja és un camí absolutament desfasat. És a dir, per a Folguera, si la modernització ha de ser estrictament estètica, no ha d'anar per aquest camí, i, d'altra banda, aquesta no serà possible de debò sense una modernització-nacionalització de la cultura i de la societat al País Valencià; això ho farà possible una política i aquesta no es podrà dur a terme sense una base social que s'identifiqui com nacional; aquí és on la literatura pot ser un element d'actuació amb una funció més pròpia de la que li ha atorgat el regeneracionisme modernista que no pas el Noucentisme.

En els anys 30, la nova situació política creada per la República afavoreix una intensificació de relacions entre intel·lectuals catalans, mallorquins i valencians, unes relacions que tenen per finalitat fomentar la idea d'una comunitat cultural per damunt de l'organització i de les articulacions polítiques que aquesta comunitat pugui anar trobant. El centenari de la Renaixença, el centenari de Llull, seran fites que acabaran d'afavorir la possibilitat d'intensificar relacions i d'insistir sobre la idea d'una cultura nacional coincident amb el domini lingüístic. Un exemple d'aquest fenomen el trobem en el «Comitè de Relacions entre Catalunya i Mallorca», creat en l'ambient del centenari de la Renaixença, que adreçarà un comunicat «a les Corporacions Públiques, a totes les entitats animades pels ideals de Renaixença, a tots els devots i patrocinadors de la nostra espiritualitat» per tal que col·laborin a reforçar aquesta «unitat espiritual» (Massot i Muntaner 1978: 51-54; Jordana 1934).

Una de les plataformes que més insistirà en la qüestió serà el diari *La Publicitat*, principalment J. V. Foix i els joves que ha cridat a col·laborar a les pàgines literàries del diari: Martí de Riquer, Josep M. Miquel i Vergés i Joan Teixidor, autors del darrer dels textos que volia considerar, l'*Antologia General de la Poesia Catalana*, publicada a principis del 1936 per tal de commemorar el número 100 dels Quaderns Literaris. Una de les coses que els caracteritzarà és com estaran atents a la producció literària al País Valencià i les Illes, així com el tipus de consideracions que en faran, un tipus de consideracions que posa de manifest els canvis que s'han produït al País Valencià amb l'aparició del que Fuster ha batejat com la «generació dels 30» (Fuster 1956: 47-51). Així en la polèmica sobre la possible decadència de la poesia catalana que enfronta, el 1935, aquests joves crítics i creadors amb una part dels crítics de *La Veu de Catalunya*, en concret Montoliu i Solervicens (Balaguer 1993: 419-456), Riquer argumenta a favor de la vitalitat de la poesia catalana posant l'exemple de la nova producció del País Valencià:

La nostra poesia assoleix, actualment, una esplèndida i magnífica reintegració nacional. En els territoris de la Generalitat tenim les quatre grans figures [...] amb equip de poetes que els acompanyen i ensems a Mallorca, a València i al Rosselló adquireix solidesa i forta catalanitat la nostra poesia.

Passats Costa i Llovera i Joan Alcover, passats Teodor Llorente i Vicenç Querol, semblava exhaurida la poesia nacional a Balears i al País Valencià; ara és precisament quan apareixen els moviments poètics articulats i densos (Riquer 1935).

En Teixidor, encara que potser amb menys abrandament que Riquer, trobarem una cosa semblant: està atent a la producció poètica valenciana i ressenyarà de manera força positiva alguns dels llibres d'aquests autors (Teixidor 1934; 1935a; 1935b; 1936b).

El «Missatge als mallorquins» i la creació de la «Comunitat Catalano-Balear» (Massot 1978: 54-59) el 1936 es connecta des de les pàgines de «la Publicitat» amb iniciatives similars que es duen a terme des del País Valencià i amb l'anunci de la IV Setmana Cultural Valenciana.² Això induirà una sèrie d'articles dedicats a reflexionar sobre les relacions entre la literatura produïda al País Valencià, les Illes i el Principat. Així Teixidor en un d'aquests articles es referma en la idea de l'existència d'una Escola Mallorquina en oposició a d'altres possibles escoles «geogràfiques». Per a ell, Mallorca ha estat al costat de Principat des dels inicis de la Renaixença; ara bé, això no vol dir que literàriament hi hagi hagut sincronia. Per al jove crític, les lletres mallorquines s'han desenvolupat en un «esperit de Renaixença» paral·lel al del Principat i d'una manera constant, sense interrupcions, però han donat uns resultats literaris diferents i, a més, sense que es notin interferides pels models que han anat apareixent a Catalunya. Només en algun moment aquesta interferència es produeix, però és de la literatura de Mallorca sobre la dels catalans i no al revés. Així la història de la literatura a Mallorca es pot explicar al marge d'una literatura nacional catalana, cosa que no passa amb cap altre àmbit del domini lingüístic. Hi ha una especificitat que permet de parlar d'una Escola Mallorquina, però no d'una gironina o valenciana:

Existeix una tendència literària que propugna una mena de cantonisme que ben sovint no té res a veure amb la realitat i que es basa únicament en petites incidències que, garbellades, resten sense importància. S'ha parlat, per exemple, de moltes escoles i s'han volgut referir obres i noms a uns centres, la majoria de les vegades, si bé determinadors d'un matís, no pas excessivament tancats i madurats, per donar lloc a una paraula concreta. No crec, al capdavant, posem per cas, en l'escola gironina. Existeix Girona i existeixen uns escriptors de Girona criats i torbats per llur ambient. Una escola, però, no ve determinada solament pel tema i encara, si voleu, per un cert plec diferencial que matisa les obres d'un grup. A Girona, per seguir amb el mateix exemple, tot és encara massa obert i entrecreuat per permetre una caracterització precisa. Els escriptors en fugen o, restant-hi, se n'evadeixen, almenys en certs aspectes. Prou sé el que val i

(2) Ha estat anunciada a «La comunitat de l'idioma. IV Setmana Cultural Valenciana», *La Publicitat*, 25/6/1936. Un article editorial del diari, amb tota seguretat de J. V. Foix, «Una llengua i una cultura», *La Publicitat* 26/6/1936, relaciona aquest tipus d'iniciatives. També Ramon N. Giral (ps. J. V. Foix) «València Renaixent», *La Publicitat*, 29/5/1936 i Martí de Riquer «La comunitat de l'idioma. Clàssics valencians», *La Publicitat*, 30/6/1936.

l'enorme pòsit que damunt qualsevol esperit mitjanament sensible poden deixar aquelles pedres, i aquells rius que s'encorren entre deveses o murs una mica decrèpits. No puc, però, entendre-ho massa i pensar en una escola gironina de la mateixa manera que puc pensar, gairebé platxeriosament, en l'escola mallorquina.

Encara les mateixes lletres valencianes que han madurat en aquest primer rengle d'una definitiva reconquesta del nostre esperit irreductible, em sembla prou oberta per poder ésser referides sense massa esforç a les catalanes. Les diferències de paisatge i les temperamentals, importantíssimes, ni cal dir-ho, no han pogut desfer una mena de fusió que s'ha anat fent, una mena de reacció, al capdavall semblant, davant d'innovacions o de preocupacions (Teixidor 1936c).

Com es pot observar, en aquest cas, Teixidor més que un problema politicocultural, del que està tractant és d'una qüestió metodològica que afecta una possible interpretació-organització de la poesia catalana contemporània. D'altra banda, la valoració dels productes de l'Escola no és precisament positiva. Si Folguera ja criticava el progressiu allunyament en una direcció que considerava negativa dels poetes de Mallorca del model Costa i Llobera, el pas dels anys no ha millorat la situació, i la crítica de Teixidor no fa altra cosa que constatar-ho. Així, comentant el número de *La Nostra Terra* d'octubre de 1935, dedicat als Jocs Florals de Mallorca d'aquest any, que per a ell és absolutament representatiu de l'estat de coses de la poesia a Mallorca, dirà:

La col·laboració poètica, nombrosa i variada, és d'una discreció mai contradita, però manca potser de saludables veritats renovadores. Els poetes mallorquins d'avui, la majoria almenys, potser s'estanquen massa en uns temes i en uns sentiments. I, sobretot, en unes maneres d'expressar-los.

El més interessant d'aquesta col·laboració és, encara, el pòsit popular i ancestral que de vegades traspua en certs poemes. Quelcom del paisatge i de la vida mallorquina ens és comunicat d'una manera fresca (Teixidor 1936a).

Curiosament, és a través d'una repetició de tòpics, de la perpetuació d'unes fórmules, que perviu un concepte com el d'Escola Mallorquina, que semblava dubtós a Folguera. I aquesta valoració contrasta amb la que trobarem dels poetes valencians de què Teixidor ens parlarà a les seves crítiques: Artola, Almela, Salvador i Navarro Borràs. Però part d'aquesta valoració rau precisament en el fet que no constitueixen cap escola geogràfica i reflecteixen algunes de les línies de força de la poesia catalana del Principat, en definitiva resulten homologables.

Si intentem de veure com aquesta valoració es reflecteix en la part dedicada a la poesia moderna seleccionada per Teixidor de l'*Antologia General*., aparentment sembla que no es correspongui. Per una banda, hi apareixen Artola i Almela, però, per l'altra, se seleccionen tots els poetes mallorquins que ja sortien en les dues antologies

anterior, tret de Miquel Ferrà. De fet, si tenim en compte que la funció de l'antologia és donar-nos una visió històrica, més o menys representativa del que ha anat produint la poesia catalana des de Verdaguer fins als anys 30, exclosos els joves poetes que s'estan donant a conèixer en aquests moments, resulta que sí que reflecteix aquest criteri de valoració. És molt significatiu que no s'incorpori cap nou poeta de les Illes des de l'antologia de 1913; més aviat se n'elimina un, i en canvi apareixen alguns dels darrers poetes valencians, uns poetes que ja no són els de l'antologia del 13. Tanmateix l'assumpció de l'esquema interpretatiu de la tradició forjat per la línia Carner-Plana-Folguera dóna als poetes mallorquins una importància en la configuració històrica de la poesia catalana del XX, una mica desproporcionada. És la funció que en un determinat moment van jugar de punt de suport a unes propostes poètiques del Noucentisme i la consolidació, ara per raons estètiques, de la seva via d'integració a la poesia catalana a través de la creació d'un espai autònom el que els magnifica. En canvi, la manca de connexió amb aquestes propostes i l'eliminació en aquest cas de qualsevol criteri de territorialització dóna una escassa representació dels poetes valencians, fins al punt que Salvador no hi apareix. I no se'l selecciona, no perquè no tingui importància a València, o no la tingui com a poeta en català, sinó, segurament, perquè la voluntat d'avaluar-lo amb criteris d'ordre estrictament estètic i la intenció d'escollir els models representatius que guien l'antologia fan que aquest quedi tapat per Salvat o Garcés, que ja exemplifiquen el que ell pot representar.

En definitiva, la visió que els poetes i/o crítics del Principat tendeixen a donar-nos dels que produeixen al País Valencià i les Illes està absolutament relacionada amb la possibilitat de ser aprofitats dins de l'estratègia modernitzadora que correspon a cadascuna de les fases que al principi esquematitzàvem. En molts aspectes, i el que hem analitzat n'és un, Teixidor i les seves opinions resulten representatius de la nova fase a què donen lloc els anys de la República.

JOSEP M. BALAGUER
Universitat Autònoma de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BALAGUER, J. M. (1993) *Joan Teixidor, representant del «grup universitari». Poesia i crítica (1931-1951)*, tesi doctoral inèdita, Universitat Autònoma de Barcelona.
- BROSSA, J. (1892) «Viure del passat», *L'Avenç*, 2a. època, Vol IV, nº 9, pàgs. 257-264, recollit a Brossa, J., *Regeneracionisme i Modernisme*, Barcelona 1969, Ed. 62, pàgs. 13-24.
- CASTELLANOS, J. (1986) *L'Escola Mallorquina*, dins Riquer-Comas-Molas, *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Ariel.
- FOLGUERA, J. (1919) *Les noves valors de la poesia catalana*, Barcelona, Publicacions de *La Revista*, ara a Folguera, J., *Les noves valors de la poesia catalana*, Barcelona 1976, Ed. 62.
- (1920), *Articles*, Barcelona, Publicacions de *La Revista*.
- (1931) *Cartes a Claudi Rodamilans*, Barcelona, Publicacions de *La Revista*.
- FUSTER, J. (1956) *Antologia de la poesia valenciana (1900-1950)*, Barcelona, Selecta, 2a edició, València, 1980, Tres i Quatre.
- JORDANA, C.A. (1934) «Cada dia un raig. Dos manifestos», *L'Opinió*, 16/5/1934.
- MASSOT I MUNTANER, J. (1978) *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PLANA, A. (1914) *Antologia dels poetes catalans moderns*, Barcelona, Societat Catalana d'Edicions.
- (1915) «Les valors del nostre renaixement. I. -La nostra posició actual», *La Revista* 1, pàg. 4, recollit a Plana, A. *Les valors del nostre renaixement*, Barcelona 1976, Ed. 62, pàgs. 37-40.
- RIQUER, M. de (1935) «On és la crisi de la poesia?», *La Publicitat*, 22/9/1935.
- RIQUER, M. de, MIQUEL I VERGÉS, J.M., TEIXIDOR, J., (1936) *Antologia General de la Poesia Catalana*, Barcelona, Quaderns Literaris.
- TEIXIDOR, J. (1934) «Crònica de poesia. Poetes mallorquins i valencians», *La Publicitat*, 25/4/34.
- (1935 a) «Un llibre cada dia. 'El vol en arc' d'Enric Navarro i Borràs», *La Publicitat*, 18/10/35.
- (1935 b) «Poetes valencians d'avui: Bernat Artola», *La Publicitat*, 23/11/35.
- (1936 a) «La Nostra Terra», *La Publicitat*, 3/1/36.
- (1936 b) «Els llibres. J.M. López-Picó, 'Epifania'. Bernat Artola, 'Terra'. J. M. Boix i Selva, 'Angle'», *Mirador* 364.
- (1936 c) «El 'Missatge als mallorquins'. Plenitud de l'escola mallorquina», *La Publicitat*, 6/6/1936.